

zen wilde, n.l. ppelijk-streng, reekwys. Werking. Vonnis-1 meer, onder ak anders op-tareven. Want rild heeft, dat a zou. „Post“ gemeen. Maar ik niet?

ug. De bijbel-is ook onder-gen, die niet-uderdom der dropter? Nog tezen, dat de laad voelszins ersche genea-zou kunnen wingt tot de dan zou, wie itelijke „prop-

ederven door van „post“ zelfde hard-keeren, en „propter“ le verte be-icht zijn, aan en. Dat zijn kan, of de heeft, zich ijbel ook al ch in 6x24 en ijbel op aan, wat de hebben ge-heiding van even bij hun it de bijbel

s houden zij ring“, welke it te staan an van den ben vergist, n opzij ge-Deze men-ns angstval-len Christus ystematisch-les) wár harmonie te s ontwerpen h nimmer sprekende, crisis bren-ormen zou. zijn gauw stiek, kunst-

amde scho-pt, te gaan f gedragen d, voor de ebben daar-t en Woord van elkaar , dat geen r ze moes-lijkheid ge-zeiling van dor eerbied n eerbieds-igt. En wat ilke harmo-it kon wel t, dat Erik e?“ (Bonn,

vol met vragen, dan verneemt men van die twijfelende of nevelachtige woorden als: openbaring, paradox, ... het irrationeele, het nummeuze, de genade, enzovoort. Vraagt men dan vervolgens aan kerk of christelijke theologie, of hier geloofd wordt aan de vleeschwording van den Zoon Gods, dan krijgt men te hooren, dat het voorwerp des geloofs toch immers niet iets „zakelijks“ is, dat „geloof een ziels-houding“ is, enzovoort. Dat men op deze manier een concreet antwoord op een concrete vraag ontwijken wil, is toch eigenlijk niet zeer eervol. Het oude liberalisme van de 19e eeuw was in dit opzicht toch altijd nog veel positiever, want het zei tenminste nog, wat het niet geloofde. De tegenwoordige theologie, die er zich op laat voorstaan, dat de tegenstelling der theologische richtingen in haar zoo goed als opgeheven is, moest eens gaan bedenken, dat het heusch geen verdienste is, aan een strijd een einde gemaakt te hebben, op deze manier, dat men aan elke concrete vraag en elk concreet antwoord zich heeft onttrokken.

Tot zoover Peterson.

Wij besluiten dan ook met een waarschuwing naar buiten en naar binnen.

Naar buiten is er een dubbele waarschuwing. De eerste tegen wie „post“ en „propter“ door-eenhaken en almaar loopen te schelden tegen eer-lijke werkers van gereformeerden huize, die de Schrift willen blijven erkennen als Gods Woord, maar dan ook dat Schriftgeloof concreet willen maken tegenover de concrete vragen van den tijd. Laat deze knabbelaars voorzichtig zijn: over en-kele jaren gaan ze óók overstag, en zeggen na, wat deze thans door hen gesmaide werkers hun vóór-zeiden. Om dan misschien weer tegen nog nieuwere conclusies van eerstgenoemden te blij-ven ageeren met den nevel der post-propter-ver-smelting. En de tweede waarschuwing richt zich tot hen, die over zulke apologetiek of harmonis-tiek of nieuwere exegese zich vroolijk maken, en meenen daarboven uit te zijn gekomen. Als deze hun „triumf“ verkregen is door met één slag zich uit te werken boven de leer, die in de Schrift en in den Christus geen dwaling aannemen wil, laat hen dit dan ronduit zeggen, met de klaar-heid der waarheid, en als zij critiseren willen, dan niet die z.g. scholastiek, doch dat geloof in de waarheid van Schrift en Christus aanvul-len. Want die z.g. scholastiek en harmonistiek is slechts onrein dengenen, die de smarten der bijbel-aanvaarding met de vreugde daarvan belachen hebben.

En, naar binnen ziende, mogen wij waarschu-ven tegen de gevaren, die inderdaad hier dreigen. Men loopt wezenlijk de kans, zich te bedriegen. Het „propter“ te loochenen, ook waar het erkend moest worden, waarheid te zijn. Men loopt gevaar, met de onderscheiding van „post“ en „propter“ zich uit de moeilijkheden van ingebrachte bezwa-ren te redden. Men loopt inderdaad gevaar, te har-moniseeren op een manier, die engelen en men-schen van goeden wille tegen moet staan.

Maar duizendmaal liever Schriftgeloovige, die een foutje maakt, dan een pedanteling, die hem op dat foutje betrapt, doch zelf de groote fout maakt, van óf niet zijn Schriftgeloof een concreten inhoud te geven tegenover de concrete vragen van den tijd, óf niet te gelooven aan de autoriteit en waar-heid van de Schrift en den historischen Jezus, die genaamd wordt Christus.

K. S.

Nog eens: „De Wilden van Europa“.

A. den Doolaard, „De Wilden van Europa“. N.V. Em. Querido's Uitg. Mij., Amsterdam.

In den voorzomer heb ik in een vrij uitvoerige artikelenreeks gehandeld over de verschillende vor-men der nieuwste prozaliteratuur. Daarbij kwam ook aan de orde het journalistieke reisverslag en in dat verband noemde ik het boek van A. den Doolaard, „De Wilden van Europa“.

Uit den kring der lezers bereikte mij kort daarna het verzoek om nadere inlichting over den inhoud van dat boek, dat, terecht, de aandacht had ge-trokken. Er was echter niet aanstonds gelegenheid aan dat verzoek te voldoen, en de verschijning van ons blad in zomereditie liet in de daarna volgende weken geen ruimte. Gaarne wil ik thans over dat boek iets meer zeggen.

Ik wees op de figuur van A. den Doolaard als op den echten vitalist, den zwerver vol jeugdig vuur en ongebreidelde leefkracht, die altijd uit is op avontuur.

Avontuur beteekent in de vitalistische sfeer: het onbekende, niet-gezochte, dat wat men beleven kan, als men zonder vast doel en zonder eenige pretentie er op uit trekt. „Reizen met een lak-koffer en een reiscredietbrief vol nullen met een l-ervoor, is geen kunst en per slot van rekening een twijfelachtig genot“ schrijft den Doolaard, „want op dergelijke luxe-reizen zie je alleen maar luxe-

mensen, die met luxe-stemmen over luxe-land-schappen spreken“. Avontuur-zoeken is dus zwer-ven en dat is de vitalistische wensch: „met wei-nig of geen geld veel te beleven“...

„Zulke zwerftochten zijn alleen op een spor-tieve manier te volbrengen... en op die manier ontdekt men, dat Europa een zeer romantisch werelddeel is.“...

Deze laatste aanhaling doet zien, wat er eigen-lijk achter die vitalistische zwerfzucht staat. 't Is de begeerte naar romantiek, die, ondanks moder-niteit en nieuwe zakelijkheid, nog altijd levend is en krachtig en die in het avontuur, maar dan in den boven aangegeven zin, vervulling zoekt. En het is nu vooral uit dat oogpunt, dat „De Wilden van Europa“ een merkwaardig boek is: 't is roman-tiek van 't begin tot het einde, zwervers-romantiek, sport-romantiek, al klinkt dat paradoxaal, het is zoeken naar het ongokunsteld en ongeschonden levende....

Op een bepaald oogenblik ging den Doolaard op stap, met weinig geld en nog minder bagage, met als eenig reisprogram den wensch veel te zien en veel mee te maken. Zoo zwerfend, den kost ver-dienend als sjouwerman, boerenknecht, steenwer-ker, lavendelplukker, druivenoogster, trok hij door Frankrijk, de Pyrenaeën, Yogo-Slavië, Macedonië, levend van den eenen dag in den anderen. Als hij ergens was uitgekeken, ging hij eenvoudig weg, zonder opzegging van een dienstverband dat toch altijd van weerszijden op losse schroeven stond en zoolang hij geld had was hij reiziger, of journalist of belangstellend folklorist. Was het geld weer op, dan streek hij ergens neer, liefst op een plaats, waar veel gelegenheids-werkers waren samenge-stroomd — bij den lavendelpluk, den druiven-oogst — en zwoegde mee onder lallende zon of stroomenden regen. Alleen — hij zocht zijn for-tuin altijd „opzij van de groote lijnen“, onder de „wilden“ van Europa, de ruwe kerels van de wijn-gaarden en steengroeven, de Slowaaksche boeren, de Macedonische Zigeuners, de Andorra'sche her-ders, want onder hen hoopte hij de romantiek te vinden, wyl onder hen nog leeft de folklore „als honderden jaren geleden“. Schilderachtige cos-tuums, oude gebruiken, typische gewoonten, primi-tieve genietingen en al dat wat den „beschavenden invloed van jazz, cocktail en limousine“ niet heeft ondergaan, dat trok hem. Met praten en kijken en meedoen leefde hij zich daar in en met enthousias-me was hij lavendelplukker, gast op een Mace-donische bruiloft, koeienhoeder in de Provence en toerist in Serajewo. Vriendschap vond hij overal, bij grenswachten en bij bandieten, bij zigeuners en bij boeren en op heel amicalen voet verkeerde hij ondanks gebrekkige conversatie-mogelijkheid met allen, die om een of andere reden zijn avontuur-zin wekten.

Van dat alles dan vertelt hij in dit boek: kleurig, zwierig, geestig. Met een vaak verrassende plastiek beschrijft hij steden en dorpen en in prachtig-scherpe beelden teekent hij menschen en verhou-dingen. Daarbij illustreert hij zijn relaas met een aantal foto's, „keuze uit honderden...“, die „bij gebrek aan een donkere kamer bij nacht en ontij in een donkere herberg of een slaapzak (werden) gelegd en gespoeld onder dorpspompen, water-vallen in de Pyrenaeën en Macedonische berg-beken“.

Wie dit boek leest, „lyriek, reisverhaal, aard-rijkskunde, dramatiek, alles tegelijk“, zooals een der recensenten opmerkte, komt wel heel sterk onder de bekoring van dat vitalistisch ideaal, dat in de praktijk zooveel genieting schenkt. In het afwis-selend zien van kostelijk-primitief feestvertoon in Macedonië, van stierengevecht en lasso-bravuur in de Rhônevlekte, van straattooneelen in Skopje of sneeuwstormen in de Karpathen geeft een frisch-heid, die de lectuur van de ruim 150 bladzijden maakt tot een voortdurend genot.

In dit opzicht is heel illustratief de ontboezeming van den Kroniekschrijver uit de „Prov. Groninger Courant“, den bekenden Herman Poort — wiens overlijdensbericht juist dezer dagen door de krant-en werd gebracht —. Ook, omdat tegelijk op ver-schillende waarde-elementen wordt gewezen, is het de moeite waard haar te citeeren:

„Ik heb daverend van dit boekje genoten. Ik heb gesidderd van plezier, getrid van vreugde, toen ik deze fijne, sterke kerel door Bourgondië zag zwerfen, hem in nood arbeider zag worden in een steengroeve, hem op een boerderij paarden, vee en dorschmachines zag hanteeren alsof het van jongs-af zijn dagelijksch werk was geweest — en een paar dagen later weer haalt hij ergens anders feest-lijk de wijnoogst mee naar binnen of hij slijpt de sikkel om het geurende lavendelkruid mee te snij-den. En wat weet hij er aldoor boeiend en geestig van te vertellen. — „Smakelijk“, had ik bijna ge-schreven, maar dit woord is in dit geval veel te smakeloos —. Zeker, land en volk vindt ge „weer-spiegeld“, zooals het heet en zooals het immers past in het verhaal van een mededeelzaam reiziger, die goed uit zijn oogen heeft gekeken en die schrij-ven kan, maar de spiegel is zoo kleurig en klaar en zoo vol flitsende beweging, dat ge aldoor ver-rast opkijkt en geen moment loskomt van het immer-wisselend beeld. En veel meer nog. De schrijver is beurtelings (en dikwijls ook tegelijker-

tijd) dichter, dramaturg, en epicus — geheel het vreemde leven is in hem neergeslagen en geconden-seerd en het berst weer naar buiten als een kleu-rige, waaierende vuurpluim. Achter deze uiterlijk zoo eenvoudige, soms zelfs schijnbaar lichtige zwerversverhalen brandt een gloed van zeer veel-zijdige, sterke menscheijkheid, menscheijkheid ook met de volle maat van haar romantiek, humor en ... noodlot. Elk der menschen, die hij ontmoet, ziet hij zódanig, doorpeilt hij zóó diep en voert hij (al geschiedt het met enkele woorden) zoo dui-delijk vóór u, dat ge in hen alle onverwoestbare levens-elementen herkent en deze mede-ondergaat, tot zelfs de ironie humer tragiek...“

Een beoordeeling, die zelf lyrische lofverhef-fing is!

Bij sommige opmerkingen komt ons wel voor den geest het nuchtere woord van Greshof, die over dit boek zei dat „bij sommige sterke stukjes (we) wel eens (denken), dat het op het gladde papier wel wat anders toegaat dan in de ruwe werkelijk-heid“, maar de sensatie van Herman Poort is toch ook de onze: 't lezen van dit boek beteekent inderdaad zeer aanschouwelijk zien.

Dit, wat betreft de nadere inlichting, die mijn correspondent vroeg. Om werkelijk het kleurige, flitsende, geestige, plastische te doen spreken, zou ik citaten moeten geven. Maar die kan hij zelf vinden, als hij het boek ter hand neemt. Ik ben het eens met een der recensenten — ik geloof Slauerhoff — dat men dan een aardrijkskunde-lea-krijgt van de bovenste plank.

Wat aangaat den geestelijken achtergrond, die achter dit boek staat, het vitalisme dus als ideaal en richting, behoeft ik nu niet te herhalen wat ik in de bovengenoemde artikelenreeks schreef. Slechts zij gezegd, dat het ook hier zich in zijn wezen openbaart. De beschouwingen, die de Schrij-ver met groote vrijmoedigheid temidden van zijn ervaringen ten beste geeft, beschouwingen over leven en levensgenot, over waarheid en recht en orde, zijn puur heidensch, overbruisend van mate-rialistische leefkracht. En in de taal, al is die over 't algemeen correct, worden ook niet altijd de grenzen geëerbiedigd, die we gesteld wenschen te zien. Daarom is dit boek niet zonder meer te aanvaarden en onderschrijven we niet, wat er van gezegd is, dat men het „gerust iedereen in handen geven (kan), het in de huiskamer laten liggen, al heeft men kinderen tusschen zes en zestien“.

Maar een zeer kenmerkende proeve van het soort is het ongetwijfeld en als literair werk heeft het stellig betekenissen. En voor wat ik bedoelde in het verband, waarin ik het indertijd noemde, is het bij uitstek geschikt: om te leeren kennen de moderne vitalistische kunst in haar literaire waardij kan men geen beter boek kiezen.

C. T.

Zwanenzang.

II.

Het behoort tot de verkwikkendste herinneringen uit mijn leven, dat ik heb mogen medewerken om de ver-eeniging der kerken in 1869 en 1892 te helpen bevo-rderen, en op beide Synodes, als Bijzitter of Vice-praeses, en als Praeses, mede leiding aan de zaken heb mogen geven, en niet het minst dat ik de sa-men-smelting der kerken te Amsterdam heb mogen beleven en het laatste deel mijns levens, naar ik hoop, in de Gereformeerde kerk mijner geboortestad mag dienen.

In de ééne gemeenschappelijke zitting van de Ver-eenigde Synodes, op dien gedenkwaardigen 16 Juni van het jaar 1892, heb ik o.a. gezegd: „Wij zijn nu één geworden; en God geve, dat wij eehing zoo samen-gevoeld en samengesmolten zijn, dat niemand begrijpt, waar de samenstellende deelen gebleven zijn.“

„Het is toch geen samenvoeging van „ijzer en leem“, maar van ijzer met ijzer, van zilver met zilver, van goud met goud!“

„Die samenvoeging geschiedt in het vuur; — daarin, broeders, worden wij zoo vast gesmeed, dat alleen de kenner nog zal kunnen ontdekken, waar de samen-voeging (de lasch) ligt. Wij zijn gegaan en zullen nog gaan door het vuur van critiek en kwaadspreking. Nu dat is goed. We hebben zelf wel eens den hamer ge-bruikt, zoodat sommigen zeiden, ze slaan alles kort en klein. Maar de God des hemels wist, waar de slagen moesten nederdalen, en Hij heeft onze harten bestierd en het vuur gebruikt om de gebroken deelen weder saam tot een geheel te maken, zoodat wij hier staan voor Overheid en volk in 't midden der natie, als ééne kerk, met den éénen heerlijken naam, die onzen Vade-ren zoo dierbaar was: „De Gereformeerde kerken in Nederland“, waarin alleen maar plaats is voor de souvereiniteit van den Christus Gods.“

Voor zoover van de zijde der Hervormden van zulk een „naïef optimisme“ kennis werd genomen, is het met schouderophalen en een weinig vroolijkheid be-groot. En van een anderen kant zijn mij lage scheld-woorden, aanvallen op mijn karakter, zelfs op mijn betrekking tot God, niet gespaard. En in den kring der broeders zelven is het mij voelbaar geworden, dat ik het vertrouwen niet meer zooals vroeger genoot.

Toch berouwt het mij niet, die woorden gesproken

te hebben, al zijn ze door de uitkomst niet ten volle bevestigd.

Tot die teleurstelling heeft zeker de Opleidingskwestie veel bijgedragen. En in het stadium, waarin deze kwestie tegenwoordig verkeert, is er, naar den mensch gesproken, weinig hoop op eene spoedige, bevredigende oplossing.

Meer zeg ik daar liefst niet van.

Van 1888 af tot 1893 is er ernstig gearbeid aan het uitstippelen der lijnen, waarlangs de eenheid van opleiding zou kunnen verkregen worden. Zelf heb ik daar ook aan mogen mede-arbeiden. Die arbeid is echter niet met den gewenschten uitlag bekroond.

En als men voortgaat aan de eene zijde bij de benoeming van Theologische professoren de leus te handhaven: „de kerk er buiten”, en aan de andere zijde de Theologische Faculteit uit het kader der Vrije Universiteit wil lichten en die Faculteit geheel en al tot het gebied der kerk over wil brengen; voortgaat om zonder voorafgaand overleg en onderlinge bespreking de dingen te willen regelen, — geloof ik niet, dat we de eenheid van opleiding spoedig zullen beleven.

En ook in het gewone kerkelijke leven komen zooveel vragen thans voor, die mij vreemd zijn, en ook zooveel wier beantwoording boven mijn bereik gaat, dat ik het verstandiger oordeel te zwijgen dan te spreken.

In „De Bazuin” alleen over buitenlandsche zaken te schrijven, en de binnenlandsche geheel onaangevoerd te laten, gaat toch niet.

En in een tijd, waarin het electrisch licht steeds meer in gebruik komt, doet men wijs, als men zijn ouderwetsch patentolie-lampje maar wegbergt. Men vindt die modérateur's nog slechts bij groote uitzondering, meest bij dames van leeftijd, die het zoo'n zacht licht vinden, en dat bovendien weinig brandgevaar oplevert.

Gij moet mij dus niet kwalijk nemen, als ik mijne „Brieven” aan u staak. Een aantal jaren heb ik u, naar mijn beste weten, en meestal met lust en opgewektheid, trachten in te lichten van de dingen, die onder ons geschieden. Maar men heeft, niet geheel ongegrond, opgemerkt, dat ik in de latere jaren blijkbaar onder depressie verkeerde. Ik weet ook, dat ik sommigen, die mijne „Brieven” aan u lasen, wel eens boos maakte; dat ik anderen een gulen lach afdwong; doch ik hoop ook enkelen gesticht te hebben.

En nu leg ik de pen neder in het bewustzijn en onder de getuigenis mijner conscientie, dat ik, ook in de pers, en onder alle afwisseling en wijziging van inzicht en oordeel, gezocht heb den vrede, de eenheid van de kerke Gods in ons dierbaar vaderland, en gepoogd heb met allen, ook buiten de Gereformeerde kerken, die in Christus hun Heere en Heiland belijden, zooveel ik vermocht, in waardeering, liefde en vrede te verkeerden.

Ik spreek dan ook niet van mijn „geringen arbeid”. Want niemand, die zich eenigermate bewust is van hetgeen hij door Gods genade gemaakt is en zijn kon, houdt zijn arbeid voor zoo gering, dat hij geen waardeering zou mogen vragen.

Evenwel moet ik ook een der schrijvers van de Oud-Testamentische Apocryphen nazeggen: „Indien ik dit wel ende gelijk dit in een historie behoort bijeen gesteld hebbe, dat is mijnen wille geweest, maar indien ik het slegtelyk hebbe gedaan, dat is hetgeen ik hebbe konnen doen” 2 Mach. 15:32.

Ten laatste richt ik nog een bede tot u. Namelijk een ernstig verzoek, dat gij niet nalaten zult „De Bazuin” te blijven lezen. Haar inhoud zal stellig in belangrijkheid winnen, nu de redactie in zoo bekwaame handen overgaat. Ook is het noodig, het „hoor en wederhoor” te betrachten, om niet al te eenzijdig te worden. Indien ik eenige goede herinnering bij u mag nalaten, voldoe dan aan dit verzoek!

In de sluitingsrede der Synode van 1892 (in de Plantagekerk te Amsterdam) heb ik o.a. dit gezegd: „De Schrift getuigt: „wij hebben hier geen blijvende stad, maar zoeken de toekomst”, waarmede de Heilige Geest dit wil zeggen, dat de Oude Bedeeling niet bestemd was om te blijven. Zoo ook moeten wij vooruit. Soms gaat het wat snel, doch wij zoeken, niet twijfelende, maar in het geloof, aan de hand des Heeren.”

„Wij gaan nu uiteen als Synode der Christ. Geref. kerk, maar we gaan niet uit elkander, we krijgen broeders en zusters er bij: we zullen met hen kunnen samenleven, als we maar veel bidden om den Geest, die ons leert bidden om den vrede van Jeruzalem.”

Zoo zij en zoo blijve het!

Bid, o, bid met ons om den vrede van Jeruzalem! Wel moeten ze varen, die hem beminnen.

Dr. Kuyper nam dezen brief in „De Heraut” over, en voegde er dit onderschrift aan toe:

Toch zal broeder Gispén zijn pen nog niet rusten en roesten laten.

Een man, zoo zeldzaam begaafd, om jaar in jaar uit het oor van ons kerkelijk publiek te bocien, kan niet, tegen zijn natuur in, stil zitten.

Maar de dagtaak, het altijd weer moeten, dat heeft nu uit.

En daarom brengt ook „De Heraut” bij dit officieele afscheid aan Ds Gispén den dank van redactie en lezers voor zooveel kostelijks, als hij ook ons vergunde in deze rubriek „Uit de Pers” van hem over te nemen.

In zijn eersteling schreef de nieuwe Hoofdredacteur van „De Bazuin” over Gispén:

Wars van eenzijdigheid, liet hij beurtelings naar den eenen en naar den anderen kant zijne stem waarschuwend tegen alle overdrijving uitgaan. Begiftigd met iets aan dien fijnen geest, die onder den naam van humor bekend staat, zag hij in de wijsheid der menschen nog altijd iets van hunne dwaasheid en ijdelheid doorgluren en speurde zijn oog in der menschen dwaasheid nog altijd een trek van hoogere wijsheid. Daarom behoorde hij nooit geheel tot de eene of tot de andere partij. Waar een ander de lichtzijde zag, merkte hij de schaduwzijde op; en als menigene niets dan gebreken ontdekte schied hij er behagen in, om de deugden in het licht te stellen. Hij zag de dingen, de vraagstukken en personen anders dan ieder ander. Hij had eene eigene visie en gaf die in zijne „Brieven aan een vriend te Jeruzalem” weer. En daarom waren deze zoo geliefd en werden zij zoo gretig gelezen. Zij hadden eene frisheid en oorspronkelijkheid, welke iedereen boeide, ook dengene, die er soms de dupe van was.

Verrassend waren zij ieder oogenblik, omdat zij de indrukken vertolken van een door en door persoonlijk, individueel karakter.

Ook voor dezen H. Redacteur van „De Bazuin” is thans de ruste aangebroken. Zij lijkt hem zelf begeerlijk toe, en onzerzijds zij ze hem van harte gegund. Maar wij nemen van hem als Redacteur geen afscheid, zonder hem uit naam van de Curatoren der Theol. School, van de medewerkers en lezers van „De Bazuin” openlijk dank te zeggen voor de getrouwe diensten, die hij door dezen zijnen arbeid den kerken bewezen heeft; voor de inspanning en toewijding, die hij zich getroost, voor de aangename uren, die hij vooral door zijne Brieven aan de lezers verschaft heeft. Met leedwezen zien wij hem ook als schrijver dezer Brieven heengaan. Zoo gaarne hadden wij gezien, dat hij, als redacteur aftredende, toch deze Brieven voortgezet had. Maar de geachte briefschrijver meende anders te moeten beslissen. Wij hebben dit besluit te eerbiedigen, doch hopen, dat hij nog menigmaal iets op het hart moge hebben, hetwelk tot spreken en schrijven hem dringt, en dat hij daarvoor dan eene plaats begeere in

het erotische beleven vervult zich eerst de zin der sexualiteit.²⁾

Dit is dan metafysisch beschouwd. Maar „ontwikkelingspsychologisch” staat de zaak anders. Dan scheiden zich erotiek en sexualiteit. Dan hebben wij aan de eene zijde het zuivere erotische, dat niet alleen niets weet van het sexueele, maar daarvan zich angstig verre houdt in oneindige schuw en schaamte, omdat het den hoogsten zin niet vervullen kan. Op dezen trap vinden wij den jeugdige. Het erotische is dus geen functie van het sexueele, het sexueele geen functie van het erotische. Echter behooren beide toch naar haar wezen tot één ervaringsgeheel. Zij gaan een tijdlang gescheiden om zich in het hoogtepunt van het tot bloei gekomen levend wezen te vereenigen. Zonder Eros is de vereeniging tusschen twee menschen „seelenlos”; is zij zelfwegwerping en dwaling. Met den Eros is zij het hoogste, dat de mensch te geven heeft: de „brutliche Umarmung” van twee „geistig-leiblichen Formen”.

Kan nu gesproken worden van een sexueelen nood der jeugdigen? Spranger schetst de toestanden, waaronder de jeugd in onzen tijd leeft, de verhoudingen, waaronder zij werkt, de omstandigheden, die op haar inwerken, ons welbekend, samengevat onder den naam „jeugdcultuur”. Is daar de sexueele nood? Neen, zegt Spranger: hier bij deze jeugdigen kan van een subjectieven sexueelen nood in het geheel geen sprake zijn. Deze jeugd bevindt zich in dezen toestand heel wel. Deze jeugd ondervindt meer de toeschouwer, als hij zich het toekomstige leven dezer jeugdigen, dat uit zulk een wortel moet onbloeien, voorstelt. Hier bereidt zich voor „den Untergang des Abendlandes”.³⁾ Toch is er een werkelijke sexueele nood der jeugdigen. En wel hierin bestaande, dat de problema-

„De Bazuin”. Hare kolommen blijven voor zijn woord ten allen tijde geopend.

Met dat al is de teergevoelige Gispén door de ruwe behandeling van deputaten-curatoren toen in één dag oud geworden.

In 1903 verschenen „Eenige Brieven aan een vriend te Jeruzalem”. „De Heraut” van 13 December gaf er deze recensie van:

De pittige brieven, die Ds Gispén vroeger aan een vriend in Jeruzalem schreef, vormden een hoofd-attractie van „De Bazuin”. Ge mocht het met de beschouwingen van den briefschrijver niet altijd eens zijn, soms bedenkelijk het hoofd schudden over enkele gewaagde paradoxen, maar de geestige humor, de rake opmerkingen, de frisheid van geest, maakten Gispén's brieven tot de meest geliefkoosde schotel, dien de „Bazuin”-redactie haar lezers kon voorzetten. Gispén is nooit enghartig geweest; hij had een open oog voor de gebreken ook van de broeders die naast hem stonden; gelijk hij omgekeerd het goede wist te waardeeren zelfs bij degenen, die kerkelijk tegenover hem stonden. Het is daarom te begrijpen, dat vele vrienden van Ds Gispén eene afzonderlijke uitgave van deze brieven begeerden.

Ds Gispén gaf aan dien drang gehoor en deed zelf een keuze uit het tijdvak 1878—1888. Wie deze brieven herleest, zal wel onder den indruk komen, hoe vlug ons leven voorbijgaat en hoe geheel anders de loop der historie is geweest, dan deze briefschrijver dacht. Ds Gispén heeft vele talenten, maar de profetenmantel is hem niet op de schouders gevallen. De diepste oorzaak daarvan is wel, dat Ds Gispén bij al zijn schalkschen humor in den grond pessimist is en God de Heere betere dingen voor zijn kerk en volk in Nederland weggelegd had, dan 's menschen kortzichtige blik voorzien kon.

RULLMANN.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Psychische Hygiëne.

1.

Een der meest opvallende verschijnselen van onze hedendaagsche cultuur is wel een langzaam aan zich voltrekende verandering in mentaliteit van het menschdom. Onder invloed van wereldschokkende gebeurtenissen als de jongste oorlog, met zijn nasleep van allerlei soorten van crisissen en crisissweeën, is de menschheid zich meer of min bewust geworden van een geestelijke debacle, waarvan ze de mogelijkheid en bestaanbaarheid tot voor kort met beslistheid had ontkend.

Aan het geloof in een steeds verder voortschrijdende volmaking van individu en gemeenschap zijn zulke slagen toegebracht, dat een geest van moedeloosheid, onverschilligheid en ontkenning zich van velen heeft meester gemaakt en de sprake van hoop of verwachting op een betere toekomst voor onze samenleving wordt op zijn hoogst met een twijfelachtig schouderophalen beantwoord. Alle idealisme is hun geworden gelijk een zeepbel, die wel in verleidelijk schoone kleuren en tinten moge schitteren, maar waarvan het wezen niet anders is dan een vluchtige en waardelooze schuimlaag met een inhoud van lucht. Lucht is het, niets dan lucht, alles wat er is aan geprezen tot bevordering

tische verhoudingen der tegenwoordige cultuur vooral in verband met het verhoogen „Triebleben”, den psychischen weerstand zeer verzwakt hebben. Er is geen plaats meer voor frissche idealen, voor een doelbewust arbeiden, voor een levensgeloof hetzij in het „Diesseits”, hetzij in het „Jenseits”. Deze sexueele crisis staat dus in verband met de algemeene „Gemuts- und Seelenkrisis”. En het gevolg daarvan is een onderliggen in den strijd.

Wat tot sterking in dezen bangen strijd te doen? Men beveelt sport- en lichaams-cultuur aan als gezonde ontspanning. Dit middel helpt alleen niets. Dat zal, zegt Spranger, ieder moeten toegeven. Is het moderne sportleven niet doortrokken van allerlei sexueel gekleurde opwindingsmomenten? Men beveelt een vroeg huwelijk aan. Maar voor het huwelijk moet men niet alleen corporeel, maar ook naar de ziel rijp zijn. Neen, alleen door groote dingen, die de ziel geheel vullen, kan den sexueelen nood tegenstand geboden worden. En deze vindt de ziel in de echte Erotiek, die voor een zinken in het vuile en gemeene behoedt. Het gansche zieleleven van den mensch behoort „Eurhythmie” en „Harmonie”. Aan den opbouw van de gansche ziel moet gearbeid worden, aan den opbouw van het ideaal en van het erotische in zich. Dat is geen „Satz” uit de ethiek, maar een zuiver psychologische fixering.⁴⁾

W. Stern stelt, dat erotiek en sexualiteit wel en ongeveer gelijktijdig bij den jeugdige ontwaken, maar dan als tegenovergestelde polen zijner persoonlijkheid. Zij doorloopen ten deele een geheel gescheiden ontwikkeling en streven slechts langzaam en onder velerlei hindernissen naar elkander toe.⁵⁾

Schlemmer sluit zich aan bij een uitspraak van Spranger, dat eerst in den erotischen toestand der ziel, die immers een phantasiebeweging is, het

van het heil betering van ding van ons vordering van toch niets o spiegeling, v het zien der gevoel van c

Alle werel faald en zijn strophe, die eenigszins te

Godsdienst munisme, va sociale heb moge bebb vindingen ning houdt en wezen o gewetenloze tische plani af van de l vallig aanwe in gebreke v aan het fia

En het res conclusie, d het leven m geluksgevoel moraal, ethi holle, nietsz tradities tot gewoonten v geworpen, c men; het le velerlei wijz door oorlogz loosheid of mensch, nie tegen geva dreigd, dat heid hem, r vrees, veels kiezen als tracht vrij t mee te sleu

Hoog en kelde, zijn geslagen, d wisselen v dingsplank

Geen wor tijd opklink Niet allen staan verst nen. Hier e stem van d roezemoes bedachte m mensch slui redder, wa opnieuw d nog niet a betere weg naderende loren parac onze verla En deze alle désillu

sexueele z betekenis

Het is o druk ge Eenerzijds verschij het platte heeft geand den. Dit al ook een p het stoffel ging vinder hoogere w het erotis geeft de b geestelijkz leven. Wij dachten d

Maar a ren. Niet boven een xualethik „Der ülschen” tische”).¹⁾ van kinde erotische stand bij de hoogst houd is m kracht. Is andere ten tische kra en invloeden enkel De erotis betekenis zal ook i kracht m

POPULAIR-WETEN- SCHADDELIJKE SCHEISEN

Het Erotische.

X. (Slot.)

Wij komen thans tot den samenhang, welke er bestaat tusschen het erotische en de sexualiteit.

Spranger scheidt zeer scherp. Voor de jeugdigen zijn in den regel de voorwerpen der erotiek en der sexualiteit gescheiden. Toch bestaat er wel correspondentie, blijkende uit de jaloezie, die hij en in erotische verhoudingen kan optreden.

Nu is er een nieuwere psychologische theorie, die beproeft over den genoemden samenhang uitsluit te geven, dat is de Psycho-analyse van Freud, die wel als een medische methode van behandeling, als Psychotherapie, is ontstaan, maar toch wil zijn en zich ontwikkeld heeft als een algemeene psychologische „Entwicklungstheorie”. Hier wordt echter de samenhang op deze wijze gezien, dat alle geestelijke acten, dus ook de erotische acte, wordt beschouwd als een omvorming, een „sublimierung” van den geslachtsdrift, de libido. Spranger, wel het goede in vele opmerkingen erkennende, keert zich echter zeer sterk tegen de opvattingen van Freud en zijn school: „Eine solche Psychologie ist nicht Tiefenpsychologie, sondern in Wahrheit Oberflächenpsychologie.”¹⁾ Neen, wat dit betreft, spreekt Spranger uit, dat wij in de totaliteit der ziel de beide zijden aantreffen: de ideaal-erotische en de zinnelijk-sexueele, en deze zijn gelijkelijk oorspronkelijk. Naar haar wezen zijn zij una cademque res, een en dezelfde zaak, maar doorleefd van twee verschillende zijden. In